

УДК 283 (477/87): 260.1

«ЗАЯДЛАЯ ПРОУНИАТСКАЯ И АНТИОБЩЕСТВЕННАЯ ПРОПАГАНДА» 1979 р.: ДОКУМЕНТИ

Кічера В. В. (Ужгород)

У публікації документів йдеться про подію 1979 р., пов'язану із промовою на похоронах ординарія Мукачівської Греко-Католицької Єпархії Миколи Муранія священника Августина Горвата, котрий виступив на захист переслідуваної Церкви, «проорокуючи» її відродження. Примітно, що на похоронах був присутнім владика Олександр Хіра, який так само виголосив промову після обряду поховання, зі захистом Церкви і вірників.

Ключові слова: Мукачівська Греко-Католицька Єпархія, ГУЛАГ, духовенство, єпископ, консисторія, духівник.

Саме такими зворотами, як у заголовку публікації, переповнені основні звинувачення духовних осіб в катакомбний період. У 1979 р. минуло 30 років від формальної ліквідації Греко-Католицької Церкви на Закарпатті. З плином років радянська влада продовжувала «ховати голову в пісок», не помічаючи досить активної підпільної діяльності священників і вірних, що й становили власне Церкву. Напевно, за радянськими уявленнями достатньо було закрити двері до церкви чи до монастиря, щоб «проблема» вирішилася. Але не все було так просто.

Діяльність Греко-Католицької Церкви у підпіллі не могла відбуватися без справді великих сподвижників і незламних борців. У серії документів, котрі зберігаються в одній із справ Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО), опублікованих нижче, мова йде про подію 1979 р. та католицького священника словацького походження Августина Горвата [2, арк. 1-60]. Останнього, за промову на похоронах Миколи Муранія – капітулярного вікарія і ординарія Мукачівської єпархії, позбавили священничих повноважень. Актуальність публікації саме даних документів обґрунтовується участю в цих процесах таємно висвяченого владики Мукачівської Греко-Католицької єпархії Олександра Хіри.

У промові о. Августин, незважаючи на власну зареєстровану католицьку конфесійну приналежність, відкрито висловлювався на підтримку Греко-Католицької Церкви і недалеку перспективу її відродження. Про Августина Горвата відомо мало. Основну інформацію отримуємо із документів Уповноваженого в справах релігійних культів по Закарпатській області, що буде відображено нижче.

Про Миколу Муранія інформації більше. Із загальних енциклопедичних даних відомо: о. Микола народився 1911 р. в селі Березово, на Мараморощині (Австро-Угорщина) – помер 16 січня 1979 р. в Ужгороді (УРСР). Микола Мурані за національністю словак, походженням із священничої родини. Після отримання свячень займає посаду секретаря єпископа Олександра Стойки, директора єпископської консисторії,

прокурора єпархії. Після загибелі єпископа Теодора Ромжі – вікарія єпархії. За відмову від переходу в православ'я 6 вересня 1950 р. засуджений на 10 років таборів ГУЛАГу і 3 роки поселення в Сибіру. Додому повернувся із зіпсованим здоров'ям. Реабілітований 1989 р. [4, с. 268; 5, с. 514].

Олександр Хіра, народився 1897 р. в селі Вільхівці на Мараморощині (Австро-Угорщина). Навчався в католицькій гімназії піаристів у Мараморош-Сиготі, після чого вчився в Ужгородській духовній семінарії, по закінченні якої направлений в Будапештський католицький інститут ім. Петра Пазманя. Після закінчення навчання приймає целібат (19.12.1920), висвячений на ієрея єпископом Антонієм Паппом. Займає посади капелана (помічника) та архіваріуса єпископської резиденції в Ужгороді (1920-22), священника в с. Вільхівці (1922-1923), капелан в с. Терново (1923-24). У 1924 р. єпископом Антонієм призначений спіритуалом (духівником) та тимчасовим ректором Ужгородської духовної семінарії. Цього ж року єпископ Петро Гебей призначив о. Олександра професором історії церкви та канонічного права. В той таки час задовольняв духовні потреби хворих ужгородської лікарні та в'язнів у місцевій тюрмі. 1925 р. на зборах місійного товариства ім. св. Йосафата обраний його головою. В 1930 р. від єпископа Петра отримує титул радника єпископської консисторії, а також стає папським капеланом. 1929-39 р. – ректор Ужгородської духовної академії. У 1933 р. від єпископа Олександра Стойки отримує титул каноніка.

У вересні 1939 р. канонік Олександр Хіра перебуває під домашнім арештом та наглядом угорської поліції, відпущений за наполяганням Апостольської Столиці. У 1943 р. Пій XII призначив каноніка папським прелатом. Після приходу Червоної Армії єпископ Теодор призначає Олександра Хіру головним вікарієм. Очікуючи переслідувань, за згодою Риму єпископ Теодор таємно висвячує Олександра Хіру та Петра Ороса на єпископів помічників (19.12.1944). Після вбивства єпископа Теодора, влада здійснює тиск на Олександра Хіру для переходу МГКЦ під

владу Московського патріарха. Не досягнувши власних цілей, органи безпеки єпископа Хіру арештовують (10.02.1949). 6 серпня засуджений до 25 років позбавлення волі. Покарання відбував в таборах ГУЛАГу – Тайшеті та Кемерові. У вересні 1956 р. після повернення із табору включився у підпільну душпастирську діяльність. Висланий із території України. В Литві намагається отримати посаду священика, але марно, висланий вдруге. Виїхав в Караганду, де працював на шахті та проводив пастирську діяльність.

У 1977 р. в Караганді заснована католицька громада, де владика Хіра 1978 р. став священником-помічником [3, с. 191]. Приїжджав на Закарпаття і таємно проводив свячення – за 1956-1983 рр. висвятив близько 35 священиків та трьох єпископів. Папа Римський особисто вітав Олександра Хіру з його 85 літтям. Помер на засланні – у Караганді 23.05.1983 р. [4, с. 370]. Реабілітований 1989 р. [5, с. 718]. Саме у травні 2013 р. минуло 30 років від дати смерті владикомученика. У спогадах із заслання, підготовлених о. Ю. Сабовим, жодним чином не згадано події смерті Миколи Муранія, пряму чи опосередковану участь у них єпископа Олександра Хіри, проте саме в цей час він отримує усне попередження, що нижче документально зафіксовано [6, с. 718].

Досить цікавим є документ № 4, за яким владика Олександр Хіра отримує суворе попе-

редження та притягується до адміністративної відповідальності, проте не вказано за якими порушеннями радянського законодавства. Оскільки лист із Караганди надіслано Уповноваженому в справах релігійних культів Закарпатської області, а також після подій пов'язаних із похованням о. Миколи Муранія, на які прибув владика Олександр, можна припустити, що він отримав попередження саме через ці події, адже саме він згадується в протоколі від 15 січня 1979 р. Але не можна виключати також здійснення таємних свячень підпільних священиків під час цього вояжу.

Таким чином, можемо зробити висновок про безпосередній прояв діяльності Церкви через публічний виступ. У даному випадку така нагода виникла під час трагічної події – смерті о. Миколи Муранія. Навіть перебуваючи на засланні владика Олександр Хіра знаходить можливості для підпільної діяльності. А за участь у похованні о. Миколи Муранія навіть отримав попередження і був притягнутий до адміністративної відповідальності за порушення радянського законодавства. У цілому нижче опубліковані документи досить органічно взаємодоповнюються і дозволяють читачу цілісно зрозуміти події того часу. Документи подано за хронологічним принципом.

ПУБЛІКАЦІЯ

№ 1.

1979 р., 15 січня – Протокол, складений комісією зі сприяння дотримання релігійних культів на о. Августина Горвата за порушення радянського законодавства про культу. На протоколі відсутній підпис Августина Горвата. Документ швидше за все є копією.

Протокол /Акт/

Составлен 15 января 1979 года в г. Ужгороде комиссией в составе секретаря горисполкома, председателя комиссии содействия соблюдению советского законодательства по культурам Задорожной А. Ф., старшего референта уполномоченного Совета по делам религий по Закарпатской области т. Юровского Е. Е., зав. Ужгородским похоронным бюро т. Скрип С. Д. в том, что 15.01. 1979 г. на похоронах Мураня М. Д. бывшего vicaria греко-католической /униатской/ церкви были допущены нарушения Указа Президиума Верховного Совета Украинской ССР от 26. 03. 66 г., часть II, пункт № 17, где записано «...служители культа, религиозные проповедники и наставники осуществляют свою деятельность в пределах места жительства членов обслуживаемого ими религиозного объединения и местонахождения этого объединения...». На похоронах выступил Хира О. К., священник с г. Караганды, один из руководителей бывшей греко-католической епархии в г. Ужгороде, который специально приехал на похороны Мураня М. Д. с Казахстана. Выступление Хира О. А. ничего общего не имело с религией римо-католической церкви, а носило открытую проповедь заядлой проуниатской и антиобщественной пропаганды.

Несмотря на то, что священник римо-католической церкви Заводник закончил обряд похорон Мураня и ушел, а за ним и большая часть верующих, священник римо-католической церкви /ранее униатский/ Горват А.А., житель г. Ужгорода, ул. Куйбышева, 23 самовольно начал выступление грубо нарушив часть II, п. 17 Указа Президиума Верховного Совета Украинской ССР от 26.03.66 г. Его выступление носило антиобщественный проуниатский характер. Он в частности говорил, что имеет право закрыть униатскую церковь только папа римский, призывал верующих-униатов верно служить греко-католической церкви.

Горват А.А. и ранее допускал нарушения советского законодательства по культам, работая священнослужителем за пределами г. Ужгорода.

Комисия считает направить протокол /акт/ Ужгородскому горисполкому, Уполномоченному по делам религий по Закарпатской области, прокурору г. Ужгорода для принятия мер.

(Печатка
Виконавчого комітету
Ужгородської міськради)

Председатель комиссии содействия
соблюдению советского законодательства
по культам при Ужгородском горисполкоме (підпис) А.Ф.Задорожная

Старший референт Уполномоченного
по делам религий
Зав. похоронным бюро
Присутствующий Горват А. А.

(підпис)

Е. Е. Юровский

(підпис)

С. Д. Скрип

/подпись/

г. Ужгород, 15 января 1979 года

Фонд. Р – 1490. – Оп.3. – Спр. 70. – Арк. 49-50.

№ 2

1979 р. – Лист-подання Уповноваженого в справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Закарпатській області І. Ващинця про зняття з реєстрації священника Римо-Католицької Церкви о. Августина Горвата. Документ зберігається без числа і місяця, а також без підпису самого Уповноваженого. Наприкінці документа не вказано кількість листів. Можливо копія.

Исх № 54.

Совет по делам религий при Совете
Министров СССР
Совет по делам религий при Совете
Министров УССР

О снятии с регистрации служителя
культа римо-католической церкви
Горват А.А.

Горват Августин Августинович, 1914 года рождения, словак, образование среднее, священник римо-католической церкви.

Горват А.А. имел регистрацию на обслуживание религиозных объединений римско-католической церкви п. Перечин, Перечинского района, п. В. Березный, Великоберезнянского района и с. Оноковцы, Ужгородского района.

Он часто допускал отступление от порядков римско-католической церкви и нарушал законодательство о религиозных культах. За это привлекался к ответственности. Так, в 1969 году усно уполномоченным Советом предупреждался за нарушение советского законодательства о религиозных культах, которое выразилось в посягательстве на свободу совести верующих, т. е. проводил агитацию среди воссоединившихся с православной верой порвать с православием и перейти в католическую церковь. Для этого он в церкви совершал отдельные обряды по униатски и на украинском языке. Кроме этого он допускал к проведению богослужения /проводит исповеди/ бывших греко-католических священников /Гафич [1, с. 302; 5, с. 254; 6, с. 230], Федора/ ранее судимых и не имевшим регистрации служителей культа. На предупреждения гр. Горват А. А. не реагировал, а продолжал заниматься нарушением законодательства о религиозных культах. Он совершал религиозные обряды у себя и у верующих на дому, за что получал плату, которую скрывал от финорганов.

Горват А. А. также вмешивался в семейные дела отдельных граждан. Так, заводил ссоры со своей сестрой Химинец А. А., которая воспитала своих детей в атеистическом духе, обижал детей, поступивших в комсомол. Отдельным семьям угрожал и шантажировал их за атеистическое воспитание детей.

Среди них Жолтани Варвара из с. Глубока Ужгородского района, Данило Вера из с. Т. Реметы Перечинского района и др.

За это он письменно предупрежден уполномоченным Советом в 1970 году. За нарушение канонической деятельности в 1970 году администратором римско-католической церкви Заводником был отстранен от обязанностей священника на 1 год. По представлению администратора он был снят с регистрации на 1 год.

Однако и после этого гр. Горват А. А. продолжал нарушать законодательство о культах. Он проводил богослужения не только в дни религиозных праздников римско-католической церкви, но и униатских. За это в 1978 году уполномоченным Советом ему сделано предупреждение. По имевшимся данным Горват А. А. продолжает допускать бывших греко-католических священников к проведению отдельных обрядов /исповедей/ в церкви.

Поэтому в январе 1979 года по предложению уполномоченного Совета администратор римско-католической церкви его перевел с Перечина и В. Березного в венгерское село Холмок, где нет сторонников унии.

Однако, 15 января на похоронах бывшего викарного греко-католической епархии Мурани Н.Д. после окончания похорона, который проводил римско-католический священник Заводник Т. О., священник Горват А. А. организовал по сути другой похорон, на котором выступил с большой речью на украинском /местном языке/. Похорон проводился на венгерском языке. Богослужения в области у католиков проводятся только на венгерском, словацком и немецком языках. В своей речи, прощаясь с умершим Мурани Н. Д., Горват А. А. сказал, что Мурани не закрывал греко-католической церкви /хотя Мурани Н. Д., как викарий подписал в 1948 году документ о прекращении деятельности греко-католической церкви на Закарпатье/, а наоборот боролся за нее до конца своей жизни. А церковь насильно закрыли вандалы, которые на это не имели права. Но невзирая на запрет настоящие и честные верующие остались как и были греко-католиками, что умерший отец духовный призвал всех верующих и в будущем верно служить греко-католической церкви, которая существует и будет существовать.

Он сказал, что нет национальных церквей немецкой, румынской или русской, а есть единая соборная католическая церковь. Это только нашлись отдельные служители, которые предали святую церковь, продались за большие должности.

Он сказал: «...Всех тех, которые остались верными служителями церкви дорогой наш отец духовный оставил вас за себя и дальше быть канониками, продолжателями дела божьего, за нашу соборную, единую католическую церковь...»

В беседе в аппарате уполномоченного гр. Горват А. А. виновным себя не признал. Он заявил, что действительно греко-католическую церковь в Закарпатье было закрыто неправильно ибо все священники ее были хорошие и нескопрометировали себя /не так как отдельные в других западных областях Украины/, а наоборот греко-католическая церковь была прогрессивной и только благодаря ей в Закарпатье остались украинский народ его культура и литература. Он высказался что придет время и греко-католическая церковь будет открыта.

Таким образом римско-католический священник Горват А. А. на кладбище призвал верующих быть твердыми в греко-католической вере, а бывших униатских священников продолжать проповедовать греко-католическую веру и служить ей.

Считаем, что Горват А. А. не может быть священником римско-католической церкви.

Администратор римско-католической церкви Заводник Т. О. устно ставит вопрос о снятии Горват А. А. с регистрации священника.

Руководящие органы области также поддерживают предложение о снятии Горват А. А. с регистрации.

Просим Совет по делам религий при Совете Министров УССР поддержать это предложение, а Совет по делам религий при Совете Министров СССР за систематическое нарушение советского законодательства о религиозных культах, подстрекание верующих продолжать борьбу за возобновление греко-католической церкви, снять с регистрации римско-католического священника Горвата Августина Августиновича.

Приложение на листах

Уполномоченный Совета

И. И. Ващинец

Фонд. Р – 1490. – Оп.3. – Спр. 70. – Арк. 42-45.

№ 3

1979 р., 11 лютого – Лист-повідомлення о. Августина Горвата Уповноваженому в справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Закарпатській області І. Ващинець про події, що відбувалися 15 січня 1979 р. під час похоронів о. Миколи Муранія. На копії стоїть підпис Уповноваженого І.Ващинець.

Копия

Перевод со словацького

Уполномоченому в церковных делах
тов. Ващинец И. И.

На Ваше распоряжение ставлю в известность о том, что некролог на кладбище не составляет такое дело, которое сколько-нибудь может считать оскорбительным. Содержит только соборное учение церкви католической, известно нашему господству, а также в целом мире известно, как церкви Православной и Протестантской.

С тем умыслом я прошался с уснувшим, чтобы мог выявить последнюю честь умершему.

Ужгород, 11 февраля 1979 г.

С уважением кланяется:
Августин Горват
духовник.

Перевел: ст. инспектор по культурам -

Е. Е. Юровский

С оригиналом верно: (підпис)

Фонд. Р – 1490. – Оп.3. – Спр. 70. – Арк. 46.

№ 4

1979 р., 12 березня – Лист-повідомлення Уповноваженого в справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Карагандинській області області М Сулейманова про здійснені санкції щодо Олександра Хіри за порушення радянського законодавства про культу. На листі стоять резолюції про ознайомлення із листом апарату Уповноваженого.

Совет по делам религий
при Совете Министров СССР
УПОЛНОМОЧЕННЫЙ СОВЕТА
по Карагандинской области

г. Москва, Г-121
Смоленский бульвар 11/2

Копия:

г. Ужгород, пл. Ленина, 4
Уполномоченному Совета
по делам религий
по Закарпатской области
тов. Ващинец И. И.

Сообщаю, что противозаконные действия служителя культа католической церкви г. Караганды Хира А. Н. были рассмотрены Октябрьским райисполкомом г. Караганды. Ему сделано строгое предупреждение. За нарушение советского законодательства о религиозных культурах гр. Хира А. Н. привлечен к административной ответственности. Им даны заверения о том, что он впредь не будет допускать нарушения существующего законодательства.

Уполномоченный Совета
по Карагандинской области

(підпис)

М. Сулейманов

Фонд. Р – 1490. – Оп.3. – Спр. 70. – Арк. 47.

№ 5

1979 р., 6 березня – Лист-подання заступника голови виконкому І Тимченка до Ради в справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР та УРСР про зняття з реєстрації римо-католицького священика о. Августина Горвата.

Исх № 54
06.03.79.

Совет по делам религий при Совете
Министров СССР
Совет по делам религий при Совете
Министров УССР

о снятии с регистрации служителя
культы римско-католической церкви
Горват А. А.

Горват Августин Августинович, 1914 года рождения, является служителем культа елигиов селах Оноковцы и Холмок Ужгородского района Закарпатской области.

15 января 1979 года в г. Ужгороде после окончания обряда похорон бывшего vicария греко-католической церкви Мурани Н. Д. Горват А. А. самовольно выступил с речью на могиле перед оставшимися участниками похорона, в которой призывал верующих и бывшее униатское духовенство поддерживать греко-католическую веру, вести борьбу за восстановление униатской церкви, за которую боролся и Мурани, подстрекал верующих против тех, которые воссоединились с православием. Он сказал, что греко-католическая церковь была закрыта незаконно, ибо ее может закрыть папа Римский и никто другой.

В своем выступлении гр. Горват А. А. пытался разжечь вражду между верующими разных религий. Обрушился с нападками на духовенство воссоединившееся с православием.

Священник Горват А. А. и в прошлом допускал нарушения законодательства о религиозных культурах, за что привлекался к ответственности.

Исполком Закарпатского областного совета народных депутатов просит Совет по делам религий при Совете Министров СССР и Совет по делам религий при Совете Министров УССР снять с регистрации служителя культа римско-католической церкви Горват Августина Августиновича.

Заместитель председателя
исполкома

(підпис) И. П. Тимченко

Фонд. Р – 1490. – Оп.3. – Спр. 70. – Арк. 48.

1. Висіцька Т. Християнство на Закарпатті: документальне дослідження становлення та розвитку (XIV – XVI ст.) / Таміла Висіцька [Текст]. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. – 676 с. Див.: Напевно мова йде про о. Стефана Гафича, котрий народився 1919 р. в с. Буківці, окр. Міхаловце (Словаччина). Проживав у с. Вульшанки Перечинського району. Закарпатським обласним судом 18 квітня 1949 р. засуджений на 25 років позбавлення волі. Верховним судом УРСР 4 листопада 1954 р. засуджений на 10 р. позбавлення волі. Реабілітований у 1991 р. Про священика Федора не знайдено інформації.
2. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). – Ф. Р – 1490: Уполномоченный Совета по делам религий при Совете Министров УССР по Закарпатской области. – Оп.3. – Спр. 70: Переписка с Советами по делам религий при Совете Министров СССР и УССР по вопросам соблюдения законодательства о религиозных культурах в области. – На 60 арк.
3. Закарпаття в Енциклопедії українознавства / Редакція, упорядкування та передмова Василя Маркуся. – Ужгород: Гражда, 2003. – 212 с.
4. Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси. – Ужгород, 2006. – 412 с., илл.
5. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Закарпатська область: У двох книгах. – Книга перша. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2003. – 788 с.
6. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Закарпатська область: У двох книгах. – Книга друга. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2004. – 798 с.

РЕЗЮМЕ

«ЗАЯДЛЯЯ ПРОУНИАТСКАЯ И АНТИОБЩЕСТВЕННАЯ ПРОПАГАНДА» 1979 г.: ДОКУМЕНТЫ

Кичера В.В. (Ужгород)

В публикации документов говорится о событии 1979 года, связанном с речью, оглашенной на похоронах ординария Мукачевской Греко-Католического Епархии Николая Мурания священником Августином Горватом, который выступил в защиту преследуемой Церкви, предсказывая ее возрождения. Примечательно, что на похоронах также присутствовал владыка Александр Хира, который также произнес речь после обряда захоронения с защитой Церкви и верующих.

Ключевые слова: Мукачевская Греко-Католическая Епархия, ГУЛАГ, духовенство, епископ, консистория, духовник.

SUMMARY

"AVID PROUNIATE CHURCH AND ANTI-SOCIAL PROPAGANDA" 1979: DOCUMENTS

V. Kichera (Uzhhorod)

The publication of documents referred to the event in 1979 associated with a speech by priest Gorvat Augustine at the funeral ordinary of Mukachevo Greek-Catholic of the Diocese of Nicholas Murani, who spoke to the protection of the persecuted Church, predicting its revival. It is noteworthy that the funeral was also attended by Bishop Alexander Hira, who also made a speech after the burial ceremonies, with the protection of their own Church and the faithful.

Key words: Mukachevo Greek Catholic diocese, the Gulag, the clergy, the bishop, the consistory, the confessor.